

RADOST STVARALAČKOG TRENUTKA

Desanka Maksimović:
HOĆU DA SE RADUJEM, Svjetlost, Sarajevo, 1967.

U plodnom stvaralačkom opusu Desanke Maksimović posvećenom dečjem čitaocu ravnopravno se i po obimu i po vrednosti nalaze stihovi i prozni način kazivanja. Zbirka priča HOĆU DA SE RADUJEM nastavlja se na liniju pripovedačke proze ove značajne pesnikinje (SRCE LUTKE SPAVALJKE I DRUGE PRIČE ZA DECU, RASPEVANE PRIČE, DEČJA SOBA I OSTALE PRIČE, ČOBANIN PČELA, AKO JE VEROVATI MOJOJ BAKI, MEDVEDOVA ŽENIDBA, PATULJKOVA TAJNA). Može se odmah reći da, sem jednog blistavog izuzetka, nijedna priča u ovoj najnovijoj zbirci ne izlazi iz okvira i dometa onoga što nam je iz ranijih knjiga proze Desanke Maksimović poznato. A taj blistavi izuzetak jeste priča „Dogadaj u učionici“, tekst koji se ukazuje kao vrhunac umetnosti reči uopšte i čist antologijski primerak poetske proze. Taj biser u delu Desanke Maksimović nema ni jedne jedine estetski nerazrešene ili nedovolj-

ne situacije, u njemu je svaka reč nadena ekstatom stvaralačke nadahnutosti i vidovitosti.

U vihorim vremenima prvog svet-skog rata, kada je „sadašnjost bila važnija od prošlosti“ zbog toga što se „ničim nisu mogli izračunati tamni odnosi neke opšte sudbine prema malim životima pojedinaca“, u učionici se — „prostranoj odaji sa šest velikih prozora, žalosnih kao oči staraca“, gde je ispod slike Franje Josifa koja se činila „dobročudna i plava kao proletnje nebo“ visila tabla „kao okno koje gleda u beskonačnu crnu nelzvesnost“ — pojavio profesor istorije Plamen, i počeo da tu-mači život i svet nerazumljivim ali sugestivnim jezikom alegorije. On je prvog dana „stao govoriti da je strašno lice života dobilo u taj čas oštrije cnte, da su se srca nekih ljudi povećala, postala velika kao sunce, a da su se srca drugih smanjila, postala kao izlizani austrijski heleri“. Drugog dana rekao je „da se opšte

dobro ne meri po dobru pojedinaca, to jest da treba trpeti za opšte dobro. Onda je na tabli nacrtao pravougli trougao i govorio da neki ljudi u životu idu hipotenuzom, stranom blagot uspona, dok drugi uvek idu katetom“. Apstraktni i mrtvi znaci majomrznutiye naučne discipline prerasli su, oplodeni tamnim ali živim bojama i sokovima profesorovih reči, u nepoznate ali naslutljive filozofsko-etičke simbole života i čovekove sudbine. Pred srcima svojih učenika Plamen je od profesora istorije postajao učitelj života, čovek koji njihovu lelujavu ali izvornu humanističku svest upućuje pravcem traženja smisla postojanja, koji nagoveštava spoznanje o uslovljenosti ljudskog određenja izborom i činom. Štaviše, njegovo simbolično ime zasnovano je na neopozivim opravdanostima koje se očituju u kratkotrajnosti njegovog nastavnikovanja (on je kao oganj osvetlio tminu rata u učionici), u ličnoj sudbini internira koji životom podlaže svoje ideale, u tragičnoj spaljenosti mladog učenikovog bića pred spoznajom prognaničke sudbine izdajnika. Psihološko fundiranje svih tih egzistencijalnih dramskih i dramatičnih situacija u priči vršeno je sigurnim stvaralačkim potezima kao što je „na primer, scena poslednjeg profesorovog časa.

Jednom kad je Plamen tek počeo govoriti i rekao kako se neki ljudi postepeno odriču onoga što im je dotle bilo najsvetije (videlo se da se spremio da govori celoga časa), iznenada je u razred ušao direktor. Gledao je zbunjeno kao da je nešto kriv, onda je prišao Plamenu i tiho mu se obratio. I otišli su obojica. Učenicima nisu ništa kazali, ni „Budite mirni!“ ni „Sad ćemo mi doći“. Prosto su ih ostavili. U takvim slučajevima daci obično polude, obuzme ih bezrazložna radost. Ovoga puta svi su ćutali. Bilo ih je strah nečega, nešto su slutili. Jedan dečak je izišao iz klupe, pošao vratima i rekao kao da se pravda: „Idem da pijem vode“. I potom se vratio mešto bleđi nego što je bio kad je izišao.

Psihološki prelivni slutnje koja se samo pogoršava (moćni direktor je

zbunjen „kao da je nešto kriv“), nemir koji raste (zanemlost umesto radosti za izgubljeni čas), lucidna kolektivna opservacija detalja po kojem se može proceniti ishod jedne ljudske sudbine — profesorove učenik se vratio „nešto bleđi nego što je bio kad je izišao“) i zajedničko osećanje krivice zbog saučesništva u buntovnom stavu Plamena (dečak se pravdao pri izlasku iz učionice zbog toga što remeti svečani mir u kome ostaje da traje čovekova misao i posle njegovog smaknuća, a i zbog toga što oseća jatačku odgovornost), — sve to, i još mnogo više od toga, ucrtno je nepogrešivom intuicijom u zlatni vez ove priče. Koliko je ta priča završena i savršena u svojoj jednostavnosti i bogatstvu istovremeno, pokazuje i njen besprekoran formalni sklop koji otvaraju i zatvaraju iste reči na početku i završetku: da je s vremena na vreme u ljudskom životu „smešno učenje ma čega: jezika, istorije, brojeva i njihovih odnosa“; na početku zbog toga što se učenjem „nisu mogli izračunati tamni odnosi neke opšte sudbine prema malim životima pojedinaca“, na završetku zato što je „u učionici ležao mrtav drug“, jer je „profesor već sedao u voz što juri u mađarske puste“ i jer je „na obali reke, tamo gde gradske kuće bivaju manje, gde oko njih rastu trave, topole i dudovi, zauid jedna uboga žena očekivala sina da se vrati iz škole“. U susretu sa savršenstvom ove male priče ostaje se bez reči. One remete religioznu svečanost umetničkog doživljaja i suočavaju se sa vlastitom nemoguć pred neponovljivošću i nesvodljivošću nadahnutog stvaralačkog čina.

U ostalim pričama Desanka Maksimović oblikuje tematiku školskog dačkog života, slika atmosferu časa na kojima se odnos nastavnika i učenika zasniva na poverenju, drugarstvu i saradnji, ili ponovo razmatra čarovitosti letovanja i života u selu. I te priče ostaju u tokovima već davno viđenog i poznatog u opusu pesnikinje; one ne ostvaruju efekat koji bi bio na nivou priče „Dogadaj u učionici“, efekat koji smo u ovom napisu pokušali samo da naznačimo.

Milan PRAZIĆ

miloš nikolić — samoupravljanje za koje se borimo

Radnički univerzitet „Novi Beograd“ (Centar za marksističko obrazovanje) izdao je u okviru biblioteke SKJ U NOVOJ REVOLUCIONARNOJ ETAPI knjigu Miloša Nikolića, koja govori o samoupravljanju, ne toliko kao postojećoj stvarnosti koliko kao programu borbe radničke klase i komunista. Knjiga sadrži četiri poglavlja: Uloga i značaj samoupravljanja u socijalizmu. Prva razvojna faza samoupravljanja — samoupravljanje kao politička institucija. Druga razvojna faza samoupravljanja i Samoupravna organizacija društva. Osim toga autor je u drugom delu knjige odabrao i sredio, prema istim poglavljima kao u prvom delu i s odgovarajućim podnaslovima, niz tek-

stova iz dela klasika marksizma i naših teoretičara u vezi s ovom problematikom. Knjiga sadrži takođe potrebnu bibliografiju.

Autor knjige, je imao u vidu celokupno naše dosadašnje iskustvo, kao i diskusije koje se kod nas vode o samoupravljanju. Zato je knjiga vrlo aktuelna i angažovana. Pisana je radi olakšanja marksističkog obrazovanja u odgovarajućim institucijama, ali isto tako predstavlja pokušaj u pravcu stvaranja celovite teorije samoupravljanja, koja po autoru „nije

ništa drugo do teorija socijalističkog preobražaja društva u pravcu komunističke zajednice ljudi“. Imajući u vidu činjenicu da postoji mišljenje prema kome treba samo stvoriti odgovarajući sistem, koji bi „svojom vlastitom logikom“ i spontano mogao izgrađivati i reprodukovati socijalističke odnose, autor kaže da takvo shvatanje u stvari „negira revolucionarni karakter našeg daljeg socijalističkog razvika“, koji zahteva vesnu aktivnost i angažovanost udruženih samoupravljača.

On je samoupravljanje shvatio kao revolucionarni proces spajanja zakonitosti društvenog procesa i razvika sa svesnom akcijom udruženih radnih ljudi u cilju „konačnog ukidanja rada kao proizvodne vrednosti“, ukidanja zakona vrednosti i drugih ekonomskih zakonitosti.

U najneposrednijoj vezi s pitanjem kakav je pravac i karakter daljeg razvika našeg društva javlja se pitanje o ulozi SKJ u sadašnjoj fazi. Tu ulogu SKJ treba razmatrati i u odnosu na dugoročne ciljeve, radi kojih je bio stvoren i za koje se borio, a ne posmatrati ga sa čisto pragmatične strane, kao „čuvara“ postojećih odnosa.

Naše društvo se sada nalazi, po autoru ove knjige,

u fazi „transformacije svoje celokupne društvene organizacije“, tako da se u jednom dužem procesu državno-politička organizacija društva zamenjuje samoupravnom organizacijom, koja će postepeno zahvatiti celokupno društvo, od dna do vrha, a ne ostati samo na nivou radnih organizacija. Ali tu transformaciju društva treba posmatrati u dijalektičkom životnom procesu, imajući u vidu sve okolnosti koje uslovljavaju naš dalji društveni razvika. Autor smatra da je osnovni faktor razaranja državno-političke organizacije društva u današnjem trenutku — proces oslobađanja rada.

G. Z.

DOSADAŠNJI VIŠEGODIŠNJI ČLANOVI REDAKCIJE
POLJA, GOJKO JANJUŠEVIĆ I ŽELIMIR PETROVIĆ
NEĆE VIŠE UČESTVOVATI U UREĐIVANJU LISTA.
REDAKCIJA POLJA IM SE SRDAČNO ZAHVALJUJE
NA DOSADAŠNJEM RADU.